

ТИПОЛОГІЧНІ ВІЯВИ КОМУНІКАТИВНИХ ІНТЕНЦІЙ СПОНУКАННЯ: ЗМІСТОВИЙ ОБШИР І ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ

**Шабат-Савка Світлана Тарасівна, доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри сучасної української мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці)**

Анотація. У статті проаналізовано комунікативні інтенції спонукання в контексті їхнього функційно-змістового діапазону, інтенсивності адресованого волевиявлення і лексико-граматичних засобів експлікації в текстовій комунікації. На багатому фактичному матеріалі схарактеризовано інтенції категоричного спонукання (наказ, вимогу, заборону, дозвіл), що передають соціально зумовлене, субординативне волевиявлення мовця, спроектоване на віддавання наказу, вимоги чи заборони; розглянуто інтенції пом'якшеного спонукання (прохання, вмовляння, благання, моління, заклинання), які належать до некатегоричних мовленнєвих актів із виразним зацікавленням адресанта у виконанні пропонованої дії; з'ясовано особливості вербалізації інтенцій сугестивного спонукання (поради, пропозиції, застереження, втішання, заклику), що увиразнюють незалежні статусно-рольові позиції адресанта й адресата. Спланований, емоційно-оцінний вплив на волю та почуття співрозмовника здійснюється за допомогою чіткої системи лексико-граматичних і дискурсивних засобів, що репрезентують широкий спектр інтенційних обширів людської комунікації у сфері спонукальної семантики й віддзеркалюють різну інтенсивність волевиявлення мовця.

Ключові слова: комунікативна інтенція, спонукання, мовець, адресоване волевиявлення, вербалізація, лексико-граматичні засоби, висловлення, дискурс

Постановка проблеми. Антропоцентричні тенденції сучасної української лінгвістики відображають глибинні дослідження категорійних величин і тих мовних одиниць, що увиразнюють позицію мовця – носія різноманітних інтенцій, автора того чи того висловлення. Такий підхід відкриває нові перспективи для вивчення традиційних, усталених понять, дає змогу глибше з'ясувати прагматичний потенціал та функційні можливості одиниць мови в процесі спілкування. У ракурсі зазначеної проблематики важливими для розв'язання вважаємо питання, пов'язані з обґрунтуванням категорійного статусу комунікативної інтенції та систематизацією засобів її вираження на формально-граматичному рівні, із каталогізацією типологічних виявів інтенційних обширів людської комунікації загалом.

Інтенції спонукання, що виформовують мотиваційно-потребову сферу мовної особистості, передають адресоване волевиявлення й актуалізують той чи той комунікативно-інтенційний зміст: наказати, заборонити, попросити, вмовити, застерегти, запропонувати, порадити, закликати тощо. Однак цей важливий тип інтенційної парадигми мовця не був предметом комплексного аналізу як з боку змістових характеристик, так і в контексті інвентаризації маркерів вербалізації спонукальних інтенцій в українській мові, що й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У модальному полі спонукальності розглядають як одне з ірреально-модальних значень, зважаючи на основний засіб його вираження – наказовий спосіб дієслова, досліджують у ракурсі волюнтаривної модальності як обов'язковий компонент семантики імператива. На думку Л. Кадомцевої, модальне значення спонукальності – це адресована

співрозмовникові вимога такої дії чи поведінки, яка забезпечила б відповідність між основним змістом спонукального речення і дійсністю [4, с. 19]. Як зауважують деякі дослідники, спонукальність є «своєрідним сплавом» об'єктивної модальності, вираженої двома варіантами волюнтативних відношень (прямої і непрямой спонукальності), та суб'єктивної модальності, позначеної різним ступенем інтенсивності спонукальних відношень [2, с. 4].

У практиці лінгвістичних студій модальність спонукування розглядають у контексті імперативної семантики та адресованого волевиявлення. Приміром, М. Скаб зазначає, що у спонукальних висловленнях адресованість є необхідним компонентом і становить значну частину специфічної спонукальної модальності, тісно переплітаючись з її другим складником – волевиявленням суб'єкта-адресанта мовлення [7, с. 36].

Спонукальність має тісний зв'язок із категорією настанови, адже реалізується окремим типом речень – спонукальним, в основі якого лежить відображення вольових стосунків мовця з виконавцем: перший спонукає щось робити або, навпаки, не робити, а другий має здійснювати спонукування [5, с. 39]. Власне, інтенсивність спроб мовця в директивних висловленнях різна. О. Бєляєва спонукальні мовленнєві акти диференціює на прескриптиви (наказ, розпорядження, дозвіл, заборона та ін.); сугестиви (порада, пропозиція, попередження) і реквестиви (прохання, моління, запрошення) [1, с. 128]. Н. Швидка до категоричної імперативності зараховує вимогу, заборону, наказ, розпорядження, команду, до пом'якшеної – прохання, благання, переконання, до нейтральної – пропозицію, пораду, рекомендацію, застереження, запрошення, дозвіл [10, с. 9 – 10]. Як бачимо, змістовий обшир і прагматика спонукальності передбачає ситуацію адресованого спонукування, інтенсивність якого може бути різною: з одного боку, наказ, що спрямований на негайне виконання якоїсь дії співрозмовником, а з іншого – ввічливе прохання, пропозиція, порада, комунікативні акти, які певною мірою є бажаними для суб'єкта мовлення, проте їхня реалізація залежить від волі адресата.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Спонукальність як модальне значення, як обов'язковий компонент імперативної семантики здавна перебуває в дослідницькому полі як зарубіжних (В. Богданов, О. Володін, Г. Почепцов, Дж. Сьорль, Н. Формановська, В. Храковський), так і вітчизняних учених (Л. Бережан, Г. Дрінко, М. Каранська, О. Нарушевич-Васильєва, М. Скаб, С. Харченко, Н. Швидка та ін.). Утім, відзначені наукові праці не дають повного й цілісного уявлення про типологічні вияви інтенцій спонукування, їхній змістовий обшир і систему засобів реалізації в українській мові, зрештою, про спонукування як окремий тип інтенційної програми мовця. Незважаючи на значні напрацювання, пов'язані з визначенням категорійного статусу спонукальної модальності, формальними (спеціалізованими та неспеціалізованими) засобами її вираження та прагматикою, у лінгвістичній теорії все ж залишаються питання, що потребують вивчення особливостей вербалізації інтенцій спонукування в контексті адресантно-адресатного континууму взаємодії комунікантів, в аспекті атмосфери і тональності перебігу комунікації.

Мета статті – схарактеризувати функційно-змістовий діапазон інтенцій спонукування, установити їхні типологічні вияви, окреслити систему різнорівневих мовних засобів, що оптимально вербалізують те чи те волевиявлення мовця.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Адресантно-адресатний континуум взаємодії комунікантів у спонукальній конситуації відображає спілкування хоч би двох осіб: мовця, (автора й адресанта

волевиявлення) та адресата (співрозмовника). Мотив адресанта, його вольовий імпульс, прагнення змінити, активізувати, вплинути на діяльність співрозмовника, щоб переконати його у важливості та корисності виконання пропонуваної дії, впливають на інтенсивність вияву спонукальної семантики.

Інтенції спонукування передають доволі розлогий спектр інтенційних потреб мовця. За нашими спостереженнями, залежно від ступеня інтенсивності волевиявлення в адресантно-адресатному континуумі інтеракції експлікуються три типи інтенцій:

- комунікативні інтенції категоричного спонукування;
- комунікативні інтенції пом'якшеного спонукування;
- комунікативні інтенції сугестивного спонукування.

До інтенційної парадигми категоричного спонукування входять інтенції наказу, вимоги, заборони, дозволу. Так, **інтенція наказу** містить волевиявлення мовця, спрямоване на віддавання наказу, розпорядження, команди адресатові мовлення. Виконання дії обов'язкове для адресата, оскільки адресант перебуває в пріоритетному становищі: його соціальний статус вищий від статусу адресата і свідчить про повну залежність адресата від адресанта, субординацію та підпорядкованість. Напр.: – *Шукай! На небо лізь, під землю – шукай* (М. Куліш); – *Запрягайте! Негайно! Поїхали!* (М. Вінграновський). Ситуація наказу типова для таких взаємин співрозмовників, за яких мовець з огляду на певні чинники (наприклад, посада, авторитет, вік) ставить себе вище за адресата й тому очікує від нього беззаперечного підкорення, напр.: – *Піднеси руку!* – *велів суддя* (О. Кобилянська); – *Клич її сюди!* – *крикнув майор Воронін* (М. Матіос).

Інтенцію наказу реалізує низка мовних засобів, а саме: 1) спонукальні висловлення з головним членом, вираженням грамемою 2-ої особи однини або множини наказового способу дієслова, напр.: – **Сиди тут до вечора** (І. Роздобудько); – *А тепер **беріть** на засуви усі брами!* (П. Панч); 2) еліптичні висловлення із семантикою імперативності та окличною інтонацією: – *Води!* (М. Матіос); – *На койку! І негайно!* (О. Гончар); – *У Дністер їх! У воду!* (М. Вінграновський); 3) вигуківно-імперативні нечленовані комунікати, пор.: – **Годі!** *Признавайся. Хто ти?* (В. Винниченко); – **Досить,** *Сашко, вгамуйся!* (М. Вінграновський); – *Тут маєш сидіти, де твоє нове ім'я написано! Ану, **марш!*** (І. Франко); – **Цить!** *Мовчи!.. Я все знаю* (Панас Мирний); – **Геть** *з мого дому! Щоб твоєї ноги тут не було, паршивко!* (Г. Тарасюк); 4) інфінітивні конструкції, напр.: – **Не розмовляти!** (П. Загребельний); – *Нікому без нашого дозволу **не стріляти!*** (М. Вінграновський).

Для **інтенцій вимоги** характерні настирливість та категоричність, з одного боку, а з іншого – неофіційність стосунків між комунікантами, що відрізняє вимогу від наказу, пор.: – *Віддай штани!* – *Віддай сорочку!* (Є. Гуцало); – *Віддайте мені мою працю, ви взяли в мене гроші, віддайте* (Є. Ярошинська). Адресат ставить перед адресатом вимогу, пропонує в категоричній формі щось виконати, зобов'язує, змушує зробити так, а не інакше. На відміну від інтенції наказу, що не припускають заперечення з боку адресата спонукування, ситуація, коли мовець вимагає чогось від співрозмовника, часто потребує коментування вимоги мовцем, мотивації його дій або певної поведінки. Напр.: – *Учи. Учи! Не вивчиш, не дістанеш більше ні ковбаси, ні сиру, ні конахветів. Учи!* (В. Винниченко).

Інтенція заборони містить наказ, вимогу не робити чого-небудь, не дозволяти виконання чогось або припинити дію, що відбувається в момент мовлення, напр.: – *Не ходи туди, сину! Не ходи, моя дитино! Бач, які то лихі діти: б'ють тебе, малого, зобижають... Не ходи!..* (Панас Мирний); – *Ростику, більше не пий!*

(Ю. Андрухович); – *Не смій цього робити!* (М. Матіос). Конструкції, що виражають інтенцію заборони, не так заперечують необхідність дії, як виражають думку про те, що дію виконувати не варто, бо це, на переконання мовця, недоцільно у зв'язку з якимись причинами.

До маркерів інтенції заборони належать: заперечні висловлення з дієсловом наказового способу: – *А дитину не бийте* (М. Матіос); заперечні інфінітивні конструкції: *Не дивитися у вікно ввечері!* (М. Стельмах); безособові односкладні висловлення з часткою **не**: *Ніякого пиття людям не треба давати* (М. Матіос); – *Не можна двом одночасно дивитися в дзеркало! То на сварку* (М. Матіос); фразеологізовані компоненти з борони Боже: *І, Боже борони, вас виделки класти на стіл! Кладіть самі ложки* (М. Матіос).

Інтенція дозволу містить волевиявлення мовця, суть якого полягає в поданні згоди, дозволу, права на здійснення якоїсь дії (– *Дозвольте йти?* – *спитав курсант Коваленко.* – *Ідіть* (П. Загребельний). На експлікацію інтенції дозволу має вплив як соціально-рольовий, так і гендерний статус комунікантів. Пор.: – *Дозволь мені, Миколо Сидоровичу, сказати кілька слів.* – *Кажі* (В. Винниченко); – *Дозвольте провести Вас до гуртожитку,* – *напрошувався в лицарі.* – *Я не живу в гуртожитку* (Я. Вишиваний).

Спектр інтенцій пом'якшеного спонукання, диференційованих за ступенем інтенсивності прохальної семантики та синтаксичними засобами реалізації, становлять інтенції прохання, вмовляння, благання, моління і заклинання. Вони передають бажану для суб'єкта мовлення дію, проте, зрозуміло, її реалізація залежить від волі адресата. Зокрема, **інтенція прохання** виражає ввічливе звертання до співрозмовника для того, аби спонукати його до виконання певної дії, необхідної для мовця. Спонукаючи адресата до дії, мовець може розраховувати лише на його добру волю. Адресант не впевнений, що запропонована дія буде виконана, тому турбується про переконливість та ввічливість мовного оформлення свого спонукання. Напр.: – *Будьте ласкаві, пустіть переночувати* (І. Нечуй-Левицький); – *Давиде, чи не заглянув би ти до худоби?* (М. Стельмах).

До синтаксичних засобів вербалізації інтенцій прохання належать висловлення: 1) з перформативом *прошу*, напр.: – *Просив батько, просила й мати, **прошу** й я тебе, сестрице на весілля, та ще й старшою друшкою* (І. Нечуй-Левицький); 2) із головним членом у формі наказового способу 2-ї особи однини або множини, напр.: – *Михайлику злотний, пусти Матронку мені помагати* (М. Матіос); 3) із суб'єктивно-модальними синтаксемами, кличними комунікатами, формулами ввічливості на зразок: *будь ласка, будьте ласкаві, будьте добрі* та ін., напр.: – *Повтори, будь ласка, сцену зненацького переляку* (М. Матіос); – *Будь ласка, вельможний пане, сідайте!* (Б. Лепкий); 4) питальні конструкції, напр.: – *Чи не могла б ти, дочко, ввечерю з комори сюди принести, а я трохи поприбираю?* (І. Карпенко-Карий); – *Чи не продали б ви мені розсади трошечки?* (Марко Вовчок).

Інтенція вмовляння як настійне прохання когось-небудь про щось належить до реквестивних інтенцій, проте якщо інтенція прохання реалізується в межах одного висловлення, то інтенція вмовляння – у межах надфразної єдності, складного синтаксичного цілого. У значеннєвому просторі прохання і вмовляння вирізняються ступенем інтенсивності: інтенція вмовляння передає прохання інтенсивніше, адже мовець не тільки просить, він умовляє і аргументує свій мовленнєвий вчинок, пор.: – *Прошу тут сісти, прошу дуже!* (В. Винниченко); – *Жіночко, купіть! Купіть, пані, в мене найдешевше, а який товар, такого не знайдете на всім ринку* (Г. Тарасюк). Той, хто вмовляє, може апелювати до почуттів адресата, стосунків зі

співрозмовником, до якостей партнера, його інтелекту, напр.: – *Та, будь ласка, не заходь до шинку. Проп'єш всі гроші, не матимеш з чим іти на ярмарок* (І. Нечуй-Левицький).

Яскраво увиразнюють інтенції вмовляння різні інтенсифікатори: слова ввічливості, модально-вольові частки *ну, ану*, які підсилюють вмовляння, передають потрібну силу впливу: – *Будь ласка, ну будь ласка, – молила Єлька, – послухайте мене!* (О. Гончар); – *Ану покажи, ану-ко, покажи!* (Ю. Федькович); підсилювальні частки *ж, же* та обмежувально-видільні частки *хоч, тільки*, що виражають нетерпіння мовця, дають підстави говорити про якісь невдалі попередні спроби домогтися виконання певної дії: – *Дозволь до тебе в курінь... Чуєш, який вітряга... Не замерзати ж мені там...* (О. Гончар); – *А може, ви мені дасте «Пригоди» хоч на один день?* (М. Стельмах).

Інтенцію благання репрезентовано у висловленнях, що відображають наполегливе, невідступне прохання мовця, зумовлене певним емоційним дискомфортом. Такі конструкції близькі до вмовляння, проте інтенції благання виражають розпач, спустошення душі, безвихідь. Пор.: – *Мамо...– плакала Оксана перед свекрушиною стодолю...– Спам'ятайте його... З ним щось зробилося... йому щось пороблено... Або якась лярва вчепилася й не дає нам життя...* (М. Матіос). Емоційний діалогічний дискурс відтворює поведінку мовця в буденних, соціально-побутових ситуаціях: розлука, прощання, смерть, напр.: – *Йой, мамко... вставайте, мамко... діти за вами плачуть... Миколайчик ваш плаче, нащо'сте лишили Миколайчика, мамко... беріть'го до себе...* (М. Матіос).

Перформатив *благаю* слугує експліцитним засобом вербалізації інтенцій благання (– *Благаю тебе, пусти* (М. Матіос); [Панса:] *Доню! Прошу тебе, благаю, будь слухняна!* (Лєся Українка). Варто зазначити, що перформативне дієслово не тільки диференціює функціональні обшири спонукальності, а й інтенсифікує її прагматичну силу, підкреслює вищість адресата мовлення. Наявність у висловленні перформатива *благати* посилює вплив на співрозмовника (його благають, а не просять).

До інтенцій пом'якшеного спонукування належить **інтенція заклинання** з огляду на її зміст – настійно просити, благати про що-небудь, промовляючи магичні заклики на зразок *ради Бога, заради Бога, ради всього святого, в ім'я нашої дружби, заради наших дітей, заклинаю Христом-Богом*, напр.: – *Мамо! Я вас молю, ради Бога, мовчіть...* (В. Винниченко); – *Заради дітей, благаю* (М. Куліш); – *Во ім'я Боже, ти, пане полковнику ніженський, і всі, під його рукою будучії, послухайте мого голосу, не погубляйте Отчизни* (П. Куліш). Іноді мовець використовує найдорожче для того, щоб передати ту чи ту потребу, напр.: – *Пробач! Дітьми благаю, прости! Хочеш на коліна перед тобою впаду, бий, топчи, тільки зніми гріх, пробач, востаннє пробач!..* (О. Гончар); *Благаю тебе всім, що тобі любо-дорого, не роби цього, одступись!..* (О. Гончар).

Інтенція моління, спрямована на вираження найвищої за ступенем інтенсивності прохальної семантики, реалізується або в безпосередньому контактуванні комунікантів (–*Брате!!! Молю тебе, не вмирай!* (М. Матіос), або здебільшого в молитовному сакральному континуумі, відображаючи спілкування людини з найвищими силами (– *О Преславна Мати Божа! Змилуйся наді мною* (М. Матіос). Висловлення, що містять пряму апеляцію до Бога, Ісуса Христа, Божої Матері, наскрізь метафоричні, сповнені великою надією, любов'ю до Господа, віддзеркалюють найпотаємніші бажання мовця, напр.: *До тебе, Господи, що там живеш на небі, Звертаю очі я в пригоді і в потребі* (П. Гулак-Артемівський).

До інтенцій сугестивного спонукання належать інтенції поради, пропозиції, застереження, втішання, заклику, характерною рисою яких є рівні статусно-рольові позиції адресанта та адресата, а тому й необов'язковість виконання дії з боку останнього, його «вільне» поводження в тій чи тій ситуації. Зокрема, для реалізації **інтенцій поради**, ілюктивною метою яких слугує пропозиція, вказівка на те, як діяти співрозмовникові в певній життєвій ситуації, здебільшого використовують імперативні конструкції, головний член яких виражений дієслівною формою 2-ї особи однини чи множини наказового способу, напр.: – **Сватай, Карпе, Палажку. Кращої од Палажки нема на всі Семигори** (І. Нечуй-Левицький); – **Ну, лягайте, хлопці. Завтра вам рано вставати** (І. Цюпа). Акт поради маркують відмінкові форми займенників – *тобі, вам*. Напр.: – **Женитися тобі пора, сину** (В. Шевчук); – **Вам треба розвиватися, мамо** (В. Міняйло). До імпліцитних форм передання поради належать аналітичні форми умовного способу, напр.: – **Ти б, синку, сьогодні віддає Федорові рукавичку** (Панас Мирний); – **Викупалася б, Маріє!** (У. Самчук).

Актуалізувати інтенцію поради можуть суб'єктивно-модальні синтаксемами зі значенням припущення, напр.: – **Може, тепер би таки, сину, варто було подумати про вікна і двері?** (М. Стельмах); – **Дарко, а може, ти ще сьогодні зустрілася б з Данком?** (Ірина Вільде). Такі питальні висловлення створюють гіпотетичну ситуацію: урахування волі співрозмовника полягає в етикетному увиразненні його «вільної» мовленнєвої поведінки. У ситуації поради адресант враховує інтереси адресата, причому він переконаний, що виконання каузованої дії буде корисним і доцільним для адресата, і здебільшого впевнений у тому, що він має рацію. Напр.: – **Іди додому. Я чую щось недобре** (М. Матіос); – **Тримайся за мене. Тут темно** (М. Матіос).

Інтенції пропозиції передають спонукання до «сукупного виконання дії», пор.: – **Ходімо всі разом та й допоможемо сироті** (М. Матіос); – **Василю, ходімо в ліс по ягоди!** (Б. Грінченко). У таких висловленнях використовують переважно форми 1-ї особи множини та вставні слова *може, може б*, напр.: – **То, може, пособимо Плачинді?** (М. Стельмах); – **Може, ходімо?** (В. Підмогильний). Уведення до структури висловлення контактних слів на зразок *слухай, хочете* сприяє створенню невимушеної обстановки. Пор.: – **Слухай, Антоне, може, ще й нову криницю викопаємо?** (Є. Гуцало); – **Хочете, погуляємо трохи? Чудова українська ніч** (В. Підмогильний). Субстанції співучасників чи виконавців дії вербалізують *ми, нам, ви (ти) з нами*. Пор.: – **Може б, ми звінчались?** (О. Кониський); – **Чи не краще було б нам узяти та продати?** (Б. Грінченко); – **Нам би, може, й додому пора?** (М. Стельмах). У висловленнях пропозиції мовець не тільки виявляє свою волю, але й сам втручається у процес її виконання. За адресатом, проте, зберігається право вибору – погодитися (виконати певну дію) або ж відмовитися.

Змістовий обшир **інтенцій застереження** полягає в тому, що адресант застерігає адресата щодо виконання деяких дій, які для нього є небажаними, навіть некорисними, попереджає про загрозу від кого чи чого-небудь. Напр.: – **Ти, братику, не говори більше нікому цих слів. За них у Сибір женуть... Стережися** (В. Кучер); – **Лісом краще самому не ходити** (Є. Гуцало); – **Обережно вибирайтеся на дерево, бо недовго і власти** (В. Барка). У ролі засобів реалізації інтенції застереження використовують спонукальні висловлення з дієслівними формами 2-ї особи однини та множини наказового способу *гляди, глядіть* (– **Гляди ж, Галко, не дуже відхиляйся від основного маршруту** (О. Гончар); – **Васько! Юрчик! Глядіть же, не піддайсь! Щоб знали наших!** (А. Любченко); **дивись, дивіться** (– **Дивись, братчику, щоб ти не впав в яку сітку** (Є. Ярошинська); – **Ото дивіться мені, – йдучи вранці в**

поле, сказала Ганка дітям, – не здумайте водитися з циганчатами (Є. Гуцало); стережися, стережіться (– **Стережися**, сину, щоб не взяв такої, як Карпо (І. Нечуй-Левицький); – **Стережіться!** – грізно гукнув Супрун (Ю. Мушкетик); зі стійкими сполуками бійтеся Бога, не гніви Бога і под. (– Чоловіче, **бійся Бога**, не свари єї (Є. Ярошинська); – **Але ж, куме, бійтеся Бога!** (І. Франко); – **Дитино! Не гніви Бога милосердного**, бо відверне свою ласку від нас (Є. Ярошинська).

Інтенції втішання спрямовані на те, щоб утішити співрозмовника, зробити його радісним, задоволеним, розважити, заспокоїти, звеселити. Напр.: – *Не журись, гетьмане! Простять тебе запорожці!* (М. Вінграновський); – *Не плач, жінко, Бог дасть добра!* (М. Стельмах). Специалізованими засобами вираження інтенцій втішання є спонукальні висловлення з головним членом у заперечній формі імператива: – *Та не журіться, скоро і до Дніпра поближчає, і хату нашу побачите* (М. Стельмах); односкладні безособові речення: *Треба взяти себе в руки!*; узагальнено-особові та фразеологізовані конструкції: *Кинь лихом об землю!* (Прислів'я); – *Не плач, дитинонько! Якось-то буде!* (С. Яричевський). Психологічна підтримка вимагає від мовця делікатності, терпимості, особливої розважливої тональності в розмові, напр.: – *Ірено, Ірено, так мені щось тяжко на серденьку, і сказати не можу.* – *Не плач, зозуленько, плачем лиха не виплечеш, – потішала стару Ірена* (С. Воробкевич). Синтаксичні конструкції, що реалізують інтенцію втішання, також використовують у ритуальних ситуаціях, щоб висловити співчуття, підтримку людині. Напр.: – *Не журись. Рано чи пізно все стане на своє місце* (О. Гончар); – *Не плачте, тіточко, бо я сама розплачусь* (М. Стельмах).

Слід відзначити й те, що інтенція втішання може дорівнювати одному висловленню, а може становити окремий мовленнєвий жанр, за обсягом обіймати низку висловлень, спрямованих на те, аби втішити, підтримати адресата, пор.: – *Кожен у цьому житті несе свій хрест, – сказала стара. – Що більше помилок робить людина – то тяжчий цей хрест. А твій, дитино, зовсім маленький. Неси його, терпи та віруй...* (І. Роздобудько).

Інтенція заклику виражає звернення адресанта до певної групи людей, щоб залучити їх до виконання якогось важливого завдання, пропагувати важливість національних інтересів, цінність та велич людського життя: *За Україну, за її долю, За честь і волю, За народ!* (М. Вороний); *Рідній мові – шану всенародну* (О. Гончар); *Пильнуймо і молимося, щоб не зазнали спокуси!* (Епіфаній). Інтенції заклику мовець репрезентує у формі коротких висловлень: *Час для єдності* (О. Гончар); *Писати правду* (О. Гончар) або у формі надфразної єдності, аби переконати адресата в доцільності виконання запропонованої дії: *Будемо пам'ятати, що допомога Божа завжди з нами – а це головне. Докладемо зусиль, щоб наша освіта вилилась в глибокий церковно-життєвий досвід* (Епіфаній). Серед маркерів інтенцій заклику виокремлюємо і неповні еліптичні висловлення: *Не мир, а меч* (Є. Сверстюк); *Гей, до бою з ворогами!* (Д. Загул); *Героям – слава!* (Високий замок); *За вашу і нашу свободу!* (День).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Комунікативні інтенції спонукання – це чітка система, яку виформовують три типи інтенцій: *інтенції категоричного спонукання* (наказ, вимога, заборона, дозвіл), що містять субординативне адресоване волевиявлення мовця, спрямоване на віддавання наказу, вимоги чи заборони; *інтенції пом'якшеного спонукання* (прохання, вмовляння, благання, моління, заклинання), що належать до некатегоричних мовленнєвих актів із виразним зацікавленням мовця у виконанні запропонованої дії; *інтенції сугестивного спонукання* (порада, пропозиція, застереження, втішання, заклик), які увиразнюють рівні й незалежні статусно-рольові позиції адресанта й

адресата.

Інтенції спонукання набувають категорійного статусу, адже мають план змісту, що передає розлогий змістовий діапазон мовленнєвих намірів (наказати, заборонити, дозволити, попросити, умовити, порадити, застерегти, утішити, закликати тощо), і план мовної вербалізації (спонукальні висловлення як найрелевантніші одиниці синтаксичного рівня, реченнєві еквіваленти, фразеологізовані комунікати, питальні, окличні та інфінітивні конструкції, надфразні єдності). Спланований, емоційно-оцінний вплив на волю та почуття співрозмовника здійснюється за допомогою лексико-граматичних і дискурсивних засобів, що репрезентують широкий спектр інтенційних обширів людської комунікації у сфері спонукальної семантики, віддзеркалюють різну інтенсивність волевиявлення мовця, указують на певний рівень лінгвокреативних можливостей і прагматичної компетентності комунікантів.

Основною сферою експлікації комунікативних інтенцій спонукання слугують різні дискурсивно-жанрові реєстри мовлення (уснорозмовна комунікація, ораторсько-проповідницький дискурс, публіцистика), глибоке вивчення яких у контексті інтен-аналізу, з урахуванням методу моделювання виформовує предмет наших наступних наукових студій.

Список літератури

1. Беляева Е. И. Грамматика и прагматика побуждения : английский язык / Е. И. Беляева. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1992. – 168 с.
2. Бережан Л. Семантичні моделі категорії спонукальності в сучасній українській мові / Лариса Бережан // Актуальні проблеми граматики : зб. наук. пр. – Кіровоград : КДПУ, 1997. – С. 166 – 173.
3. Дорошенко А. В. Побудительные речевые акты в косвенных контекстах / А. В. Дорошенко // Логический анализ языка. Проблемы интенциональных и прагматических контекстов. – М. : Наука, 1989. – С. 76 – 91.
4. Кадомцева Л. О. Синтаксична модальність речення / Л. О. Кадомцева // Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. академіка І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1972. – С. 119 – 137.
5. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : [навч. посібник] / М. У. Каранська. – К. : НМК ВО, 1992. – 400 с.
6. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170 – 194.
7. Скаб М. С. Грамматика апеляції в українській мові / М. С. Скаб. – Чернівці : Місто, 2002. – 272 с.
8. Харченко С. Спонукальність як модально-синтаксична категорія / Світлана Харченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія Філологія : [зб. наук. пр. / відп. ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ВДПУ, 2000. – Вип. 2. – С. 142 – 145.
9. Храковский В. С. Повелительность / В. С. Храковский // Теория функциональной грамматики. Модальность. – Л. : Наука, 1990. – С. 185 – 238.
10. Швидка Н. В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Швидка Надія Валентинівна. – Х., 1998. – 20 с.

References

1. Beljaeva E. I. Grammatika i pragmatika pobuzhdenija : anglijskij jazyk / E. I. Beljaeva. – Voronezh : Izd-vo Voronezh. gos. un-ta, 1992. – 168 p.
2. Berezhn L. Semantychni modeli katehorii sponukalnosti v suchasniij ukrainskijij movi / Larysa Berezhn // Aktualni problemy hramatyky : zb. nauk. pr. – Kirovohrad : KDPU, 1997. – P. 166 – 173.

3. Doroshenko A. V. Pobuditel'nye rechevye akty v kosvennyh kontekstah / A. V. Doroshenko // Logicheskij analiz jazyka. Problemy intensional'nyh i pragmaticeskikh kontekstov. – M. : Nauka, 1989. – P. 76 – 91.
4. Kadomtseva L. O. Syntaksychna modalnist rechennia / L. O. Kadomtseva // Suchasna ukrainska literaturna mova: Syntaksys / [za zah. red. akademika I. K. Bilodida]. – K. : Naukova dumka, 1972. – P. 119 – 137.
5. Karanska M. U. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : [navch. posibnyk] / M. U. Karanska. – K. : NMK VO, 1992. – 400 p.
6. Serl' Dzh. R. Klassifikacija illokutivnyh aktov / Dzh. R. Serl' // Novoe v zarubezhnoj lingvistike. – M. : Progress, 1986. – Vyp. 17. – P. 170 – 194.
7. Skab M. S. Hramatyka apeliatsii v ukrainskii movi / M. S. Skab. – Chernivtsi : Misto, 2002. – 272 p.
8. Kharchenko S. Sponukalnist yak modalno-syntaksychna katehoriia / Svitlana Kharchenko // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia Filolohiia : [zb. nauk. pr. / vidp. red. N. L. Ivanytska]. – Vinnytsia : VDPU, 2000. – Vyp. 2. – P. 142 – 145.
9. Hrakovskij V. S. Povelitel'nost' / V. S. Hrakovskij // Teorija funkcional'noj grammatiki. Modal'nost'. – L. : Nauka, 1990. – P. 185 – 238.
10. Shvydka N. V. Imperativni rechennia v suchasni ukrainskii movi: semantyka, zasoby vyrazhennia sponukalnosti, funktsii : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / Shvydka Nadiia Valentynivna. – Kh., 1998. – 20 p.

Аннотация. В статье проанализированы коммуникативные интенции побуждения в контексте их функционально-смыслового диапазона, интенсивности адресованного волеизъявления и лексико-грамматических средств экспликации в текстовой коммуникации. На богатом фактическом материале описаны интенции категорического побуждения (приказ, требование, запрещение, разрешение), которые передают субординативное волеизъявление говорящего, спроектированное на отдачу приказа, требования или запрещения; рассмотрены интенции смягченного побуждения (просьба, уговаривание, мольба, заклинание), принадлежащие к некатегорическим речевым актам с выразительной заинтересованностью адресанта в исполнении предлагаемого действия; определены особенности вербализации интенций суггестивного побуждения (совета, предложения, предостережения, утешения, призыва), подчеркивающие независимые статусно-ролевые позиции адресанта и адресата. Спланированное, эмоционально-оценочное влияние на волю и чувство собеседника осуществляется с помощью четкой системы лексико-грамматических и дискурсивных средств, что репрезентируют широкий спектр интенциональных горизонтов человеческой коммуникации в сфере побудительной семантики и отражают разную интенсивность волеизъявления говорящего.

Ключевые слова: коммуникативная интенция, побуждение, говорящий, адресованное волеизъявление, вербализация, лексико-грамматические средства, высказывание, дискурс

Abstract. Introduction. Anthropocentric tendencies of modern Ukrainian linguistics direct the researchers' attention to the number of categories and language units which explicate the position of the speaker who is the bringer of various intentions and the author of various utterances. Responding to this agenda, we find the issues related to the categorical status of the communicative intention, systematization of means of its expression at the formal grammatical level and classification of typological manifestations of the scope of intentions in communication as such.

Inducement intentions are one of the most important types of modal communicative intentions that convey the addressed volition and actualize fairly vast communicative-intentional content: to order, prohibit, ask, warn, suggest, advise, encourage etc. However, this important manifestation

of a linguistic personality's motivations and needs has not been subject to linguistic and synegetic analysis in the Ukrainian language neither on the part of content characteristics nor in the context of stratification of incentive intention markers, which determines the relevance of our study.

In the field of modality inducement is regarded as one of unreal modality meanings, given the primary means of its expression – imperative verb, and studied in the perspective of voluntative modality as a mandatory component of the semantics of imperative. Despite significant developments relating to the definition of the categorical status of inducement modality, and formal (specialized and unspecialized) means of its expression, linguistic theory still addresses the issues of systematization of typological manifestations of this group of intentions, disclosure of their semantic expanse and inventory of tools of their implementation in text communication or aural discourse.

Purpose. The purpose of the article is to characterize the functional and semantic range of inducement intentions, to establish their typological manifestations, to describe a system of multi-level language tools that optimally verbalize the speaker's particular volition.

Results. An important component of a focused and motivated communication is the situation of volition actualized by means of inducement constructions which constitute a specific modal-intentional type of utterances, and other lexical-grammatical and discourse-genre means able to fully present the semantic expanse of inducement intentions. Addresser-addressee continuum of interaction between reflects communication of at least two people: the speaker (the author and addresser of the volition) and the addressee (counterpart). The addresser's motive, his/her volitional impulse and the desire to change, activate, influence the counterpart's activity in order to convince him/her of the importance and usefulness of the suggested action influence the intensity of expression of inducement semantics.

According to our observations, in the addresser-addressee continuum of voluntative modality three types of intention are explicated: communicative intentions of imperative inducement, communicative intentions of hedged inducement and communicative intentions of suggestive inducement. In particular, intentions of imperative inducement embrace intentions of order, requirement, prohibition and permission that transmit subordinate socially determined addressed volition.

The range of requestive intentions reflects the realization of a hedged non-imperative inducement influence on the addressee with the addresser's distinct interest in the performance of the proposed action. In the addresser-addressee continuum of interaction between the communicants intention of requests is defined as primary, while intention of persuasion, supplication, imploration, begging is singled out among the peripheral ones.

Suggestive intention of inducement transfer semantics of a hedged emotional and volitive influence on the interlocutor. In the situation of addressed suggestive volition typological manifestations of intentions are verbalized such as advice, suggestion, reservation, consolation or call.

Originality. Intentions of inducement acquire the category status as they possess the content plane representing the vast semantic expanse of speech intentions (to order, forbid, permit, ask, persuade, advise, warn, comfort, call; etc.) and the verbal expression plane (inducement expression as the most relevant units of syntactic level, sentence equivalents, phraseological communicates, performatives, interrogative, vocative and infinitive constructions, dialogic models and supra-phrasal unities), the use of which is determined by the mental condition of the subject of communication and reflects the level of linguistic-creative abilities and pragmatic competence of the communicants.

Conclusion. Communicative intentions of inducement reflect the speaker's addressed volition, diverse in intensity and lexical- grammatical organization. Planned emotional-evaluative influence on the interlocutor's will and emotions is achieved through a well-organized system of language means representing the wide spectrum of intentions with inductive semantics in the interpersonal communication and reflecting the speaker's volition intensity as such.

Communicative intentions are explicated mainly in speech of different discursive and genre registers (aural communication, public speaking, homiletic discourse, journalism), which being studied in depth provide the subject matter for our future research.

Keywords: *communicative intention, inducement, speaker, addressed volition, verbalization, lexico-grammatical means, utterance, discourse*

УДК –811.133.1:81'35+'342+'373

ОСОБЛИВОСТІ МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ ТА РЕКЛАМНОЇ ЛЕКСИКИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

**БАБЧЕНКО Надія Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент,
викладач кафедри іноземної філології юридичного факультету Київського
національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ)**

Анотація. *У статті розглянуто особливості вокабуляру мас-медійного дискурсу, та зокрема номінативних одиниць графічного рівня, що використовуються в сучасній французькій рекламі. Авторка доходить висновку про особливу варіативність різноманітних мовних засобів, що використовуються для оформлення рекламного медіатексту. У той час як основу новинного медіатексту складають лексичні одиниці загального словника французької мови та термінологія, у рекламному медіатексті, покликаному, зокрема, стимулювати певні емоції у аудиторії, широко застосовуються різноманітні аудіовізуальні засоби, до створення мовних одиниць графічного рівня включно.*

Ключові слова: *графіка, орфографія, візіограма, параграфемні засоби*

Визначальною рисою сучасного мас-медійного простору є постійне зростання ролі креалізованих текстів, у яких іконічні засоби функціонують наряду з вербальними. Науковий інтерес до мас-медійного дискурсу та, зокрема, рекламних повідомлень, як його невід'ємної частини, спричинений реалізацією в ньому комунікативної та номінативної функцій мовних одиниць різного рівня до графічного включно.

Питанням медіалінгвістики та вивченню окремих її аспектів у французькій мові присвячені праці В.Н.Комісарова, Т.Г.Добросклонської, В.Л.Цвік, Г.Г.Крючкова, І.В.Ситдикової, Р.З.Загідулліна, А.Белла, Л.К.Жаналіної. Їх науковий доробок дозволяє розглядати лінгвомедійні технології впливу на аудиторію мовного рівня з позицій інтегративного підходу.

Сьогодні парадигма досліджень мас-медійного дискурсу розширюється та запроваджуються нові аспекти вивчення даного явища. Вивчення мови засобів масової інформації вже давно вийшло за рамки аналізу стилістичних особливостей публіцистичного мовлення, при аналізі мас-медійного дискурсу виділяють багато аспектів: ентолінгвістичний, психолінгвістичний, когнітивний, міжкультурний, маніпуляційний, тощо [2, с.58]. Виокремився розділ лінгвістики, що досліджує функціонування мови у сфері масової комунікації – медіалінгвістика. Виходячи з багатоплановості підходів до мови ЗМІ можна констатувати неоднозначність та комплексність даного явища, що робить тексти засобів масової інформації цікавим та багатим полем для лінгвістичних досліджень.

Предметом нашого дослідження є медіатекст як окремий вид синтетичної передачі інформації. **Об'єктом** вивчення стали лексико-графічні засоби, що